

Podnikatelia hlásia nedostatok ľudí, hľadajú ich v cudzine, ale už aj odmietajú zákazky

Firmy majú prevažne dobré skúsenosti so zamestnávaním cudzincov, sťažujú sa však na zdĺhavý proces pri schvaľovaní pracovných povolení

Výsledky ankety o zamestnávaní cudzincov¹

apríl 2018

Podnikatelia na Slovensku trpia nedostatkom pracovných síl. V ankete, ktorej sa zúčastnilo 115 zamestnávateľov, hlási 50 % výrazný nedostatok a ďalších 35 % skôr nedostatok pracovných síl. Zvyšných 15 % nedostatok nepociťuje. Pracovníci chýbajú najmä na pozíciách s hrubou mzdou 500-800 eur mesačne (51 % zamestnávateľov), nasledujú pozície s platom 800-1200 eur mesačne (33 %), viac ako 1200 eur mesačne (10 %) a do 500 eur mesačne (6 %).

Anketu uskutočnila v prvej polovici apríla Podnikateľská aliancia Slovenska (PAS) v spolupráci s inštitútom INEKO. Zúčastnili sa jej firmy z priemyslu (36 %), služieb (22 %), stavebníctva (15 %), poľnohospodárstva (13 %), obchodu (11 %) a tiež energetiky a spracovania odpadu (3 %).

Nedostatok pracovníkov sa podnikatelia snažia riešiť najmä zvyšovaním efektívnosti (68 % firiem) a hľadaním pracovnej sily v zahraničí (50 %). Časť z nich je už ale nútená odmietaať zákazky (38 %) či zamestnávať znevýhodnené skupiny, napríklad dlhodobo nezamestnaných, rodičov na materskej dovolenke alebo Rómov (19 %).

¹ Výsledky ankety boli prezentované 27. apríla 2018 počas spoločného seminára Zastúpenia Európskej komisie v SR a inštitútu INEKO pod názvom „Potrebuje slovenský pracovný trh viac imigrantov?“. Informácie o seminári sú dostupné na internete: <http://www.ineko.sk/clanky/seminar-potrebuje-slovensky-pracovny-trh-viac-imigrantov>.

Cudzincov firmy zamestnávajú, pretože na domácom trhu už nie je dostatočná ponuka pracovnej sily (40 % firiem), ale aj preto, že voľní pracovníci z domáceho trhu majú podľa nich mzdové nároky nezodpovedajúce ich schopnostiam a zručnostiam (29 %), prípadne nemajú pracovnú morálku (21 %) či kvalifikáciu (11 %).

„Na Slovensku sú nezamestnaní len tí, ktorí nechcú pracovať,“ tvrdí respondentka, ktorej firma sa zaoberá pestovaním ovocia. Spomína skúsenosť, keď pred časom doviezli na zber ovocia autobus Rómov z Bardejova. „Mali slabú pracovnú morálku, preto sme to viac neskúšali. Cudzinci sú podstatne produktívnejší,“ hovorí.

Ďalší respondent súhlasí, že v prvom rade treba zamestnávať občanov Slovenska. „Ak ale ľudia nie sú, treba ich doviesť zvonku, inak sa výroba presunie do zahraničia,“ povedal. Dlhodobý nedostatok pracovných síl je podľa neho najmä v stavebníctve a priemysle.

Prevažná väčšina podnikateľov, ktorí zamestnávajú cudzincov, sú s nimi spokojní (58 % firiem) nespokojnosť vyjadrili len 4 % respondentov. Podľa ich skúseností zarábajú cudzinci v porovnaní s občanmi SR skôr menej (50 %) alebo rovnako (47 %), len minimum respondentov uviedlo, že zarábajú viac (2 %). Cudzinci sú podľa podnikateľov zároveň flexibilnejší (podľa 52 % firiem), ochotní pracovať viac (39 %) a dlhšie (24 %) ako dostupní občania SR.

Podnikatelia vyhľadávajú pracovnú silu v cudzine prevažne priamo (65 %), menšia časť aj prostredníctvom personálnych agentúr (35 %). Tesná väčšina si myslí, že na Slovensku je rozšírené zamestnávanie cudzincov načierno (51 %), zvyšní respondenti majú opačný názor (49 %).

Legislatívne možnosti pružne využívať pracovnú silu z krajín mimo EÚ považuje 29 % podnikateľov za skôr zlé a 26 % za veľmi zlé. Skôr spokojných je 24 % a veľmi spokojných 1 % podnikateľov. Viacerí majú problém získať povolenie na prácu a pobyt od cudzineckej polície, sťažujú sa na dlhý a komplikovaný administratívny proces. Podľa jednej respondentky stojí vybavenie dokladov na jedného zamestnanca 700 eur, napríklad za zdravotnú prehliadku platia 190 eur. Ak ide všetko hladko, pri bezvízovom styku trvá získanie povolenia najmenej 4,5 mesiaca, pri vízovom styku je to najmenej 6 mesiacov. „Rozhodnutie príde často až po sezóne, keď už nikoho nepotrebujeme,“ uviedla.

Podnikatelia sa vyjadrili aj k novele zákona o službách zamestnanosti, ktorá od 1. mája umožní zamestnať cudzincov zo štátov mimo EÚ jednoduchšie a rýchlejšie v okresoch s nízkou nezamestnanosťou. Spolu 45 % respondentov zmenu víta, 35 % sa k nej stavia skôr negatívne a 20 % sa nevedelo vyjadriť. Podľa jednej z respondentov „novela nerieši nič, lebo uvedenie do praxe sa zadrháva na neochote, neznalosti pracovníkov na úradoch“. Potrebné je podľa nej najmä zrýchliť vybavovanie dokladov a spružniť Zákonník práce najmä pri práci na dohodu a dobu určitú.

Bližšie informácie poskytnú:

Peter Goliaš, riaditeľ INEKO
Peter Serina, viceprezident PAS

Konkrétne otázky a odpovede:

Cítite nedostatok pracovných síl?

Áno, výrazne	50,0%
Skôr áno	35,1%
Skôr nie	11,4%
Nie, vôbec	3,5%

Ak cítite nedostatok pracovných síl, o aké pozície ide v prevažnej miere v zmysle mzdy (hrubá mzda)?

do 500 € mesačne	5,6%
500-800 € mesačne	51,4%
800-1200 € mesačne	32,7%
Viac ako 1200 € mesačne	10,3%

Akým spôsobom riešite nedostatok pracovných síl?

Zefektívňujeme výrobné postupy a procesy	67,9%
Odmietame zákazky	37,6%
Zamestnávame cudzincov - občanov EÚ	24,8%
Zamestnávame cudzincov - občanov krajín mimo EÚ	24,8%
Zamestnávame znevýhodnené skupiny (dlhodobo nezamestnaní, rodičia na materskej, Rómovia)	19,3%

Prečo riešite nedostatok pracovných síl zamestnávaním cudzincov?

Na domácom trhu už nie je dostatočná ponuka	39,5%
Voľní pracovníci z domáceho trhu majú mzdové nároky nezodpovedajúce ich schopnostiam a zručnostiam	28,9%
Voľní pracovníci z domáceho trhu nemajú potrebnú pracovnú morálku	21,1%
Voľní pracovníci z domáceho trhu nemajú potrebnú kvalifikáciu	10,5%

Ako by ste zhodnotili legislatívne možnosti pružne využívať pracovnú silu zo štátov mimo EÚ?

Veľmi dobré	0,9%
Skôr dobré	23,9%
Skôr zlé	29,2%
Veľmi zlé	26,5%
Neviem	19,5%

Ako hodnotíte opatrenie, ktoré umožňuje zamestnať cudzincov zo štátov mimo EÚ jednoduchšie a rýchlejšie vo vybraných okresoch?

Veľmi dobré riešenie	4,4%
Čiastočné riešenie, skôr dobré	40,7%
Čiastočné riešenie, skôr zlé	24,8%
Zlé riešenie	9,7%
Neviem	20,4%

Ak zamestnávate cudzincov, ako hodnotíte ich uplatnenie v pracovnom pomere?

Veľmi dobré	12,2%
Skôr dobré	45,6%
Skôr zlé	3,3%
Veľmi zlé	1,1%
Neviem	37,8%

Podľa Vašich skúseností zarábajú cudzinci na Slovensku v porovnaní s občanmi SR?

Výrazne menej	1,9%
Skôr menej	49,5%
Rovnako	46,6%
Skôr viac	1,9%
Výrazne viac	0,0%

Podľa Vašich skúseností cudzinci v SR v porovnaní s občanmi SR sú ochotní pracovať...

Flexibilnejšie ako občania SR	52,0%
Viac ako občania SR	39,0%
Dlhšie ako občania SR	24,0%
Rovnako ako občania SR	21,0%
Sú menej flexibilní ako občania SR	9,0%
Kratšie ako občania SR	1,0%

Ak využívate pracovnú silu zo zahraničia, akým spôsobom ju prevažne vyhľadávate a zamestnávate?

Priamo vlastnými prostriedkami	64,7%
Prostredníctvom personálnych agentúr	35,3%

Do akej miery je podľa vás na Slovensku rozšírené zamestnávanie cudzincov načierno?

Veľmi rozšírené	10,4%
Skôr rozšírené	40,6%
Málo rozšírené	35,8%
Minimálne	13,2%

V akom odvetví pôsobíte?

Služby	22,3%
Stavebníctvo	15,2%
Obchod	10,7%
Priemysel	35,7%
Poľnohospodárstvo	13,4%
Energetika, spracovanie odpadu	2,7%

Súhrn individuálnych rozhovorov

Rozhovor 1: Podnikateľ pôsobiaci v stavebníctve využíva cudzincov na sezónnu prácu. Napríklad v jeseni roku 2017 zamestnával 20 cudzincov. Dostupní domáci pracovníci podľa neho nemajú potrebnú kvalifikáciu, chýbajú remeselníci, na stavbách podľa neho často robia čašníci. Keďže nevie nájsť dosť vhodných ľudí, odmieta zákazky. S cudzincami je skôr spokojný, chce ich využívať aj v budúcnosti. Cudzincov zamestnáva výhradne cez personálne agentúry. Agentúry podľa neho vyžadujú pre cudzincov dlhý pracovný čas, tí sú preto málo produktívni, vraj nerobia naplno a urobia menej práce za hodinu. Agentúram platí cca 11 eur na hodinu, pracovníci z toho vraj dostávajú len zhruba polovicu. Sťažuje sa, že agentúram platí príliš veľa.

Rozhovor 2: Podnikateľka z BA kraja pôsobiaci v poľnohospodárstve, pestovanie ovocia. Zo 70 kmeňových zamestnancov je cca 40 z krajín mimo EÚ. Ide najmä o Ukrajincov, ktorí potrebujú pracovné povolenie, nedá sa ich zamestnať sezónne. Firma okrem toho zamestnáva sezónne cca 500 brigádnikov, z toho 90 % je z cudziny, prevažne z Rumunska a Srbska. Skúšajú hľadať aj domácich pracovníkov, oslovujú stredné školy, ale bez výraznejšieho úspechu, mladí podľa nej chcú byť skôr inžinieri, než pracovať vonku alebo manuálne. Len cez prázdniny sa im darí zohnať študentov brigádnikov. Každoročne kontaktujú brigádnikov, s ktorými už majú dobré skúsenosti. Keďže majú dobré kontakty, zatiaľ vedia vyriešiť potrebu pracovnej sily, ale iní ovocinári vraj majú veľké problémy. Na Slovensku sú podľa nej nezamestnaní len tí, ktorí nechcú pracovať. V minulosti doviezli aj autobus Rómov z Bardejova, ktorí ale mali slabú pracovnú morálku, preto to viac neskúšali. Cudzinci sú podstatne produktívnejší. Traktorista u nich zarába v čistom vrátane odmien cca 1000 eur mesačne. Šikovní brigádnici zarobia 50 eur za deň. Cudzincov prihlasujú na cudzineckej polícii aj na úradoch väčšinou priamo, v menšej miere cez personálne agentúry. Vybavenie pracovného povolenia trvá podľa nej 3-4 mesiace, niekedy až 6 mesiacov. Vybavenie stojí cca 700 eur na zamestnanca - pas, doklady k žiadosti o povolenie na prácu a pobyt, výpis z registra trestov zo všetkých štátov, kde predtým pracovali, preklady dokladov, doklady o ubytovaní (napr. list vlastníctva), notár, zdravotná prehliadka za 190 eur, atď. Sezónni zamestnanci (na pol roka) musia splniť tie isté podmienky ako kmeňoví, preto vybavujú povolenie pre všetkých rovno na dva roky. Rumuni sú z EÚ, len pricestujú a pracujú, stačí rodné číslo a prihlásiť ich do Sociálnej poisťovne, zdravotnej poisťovne a na Úrad práce. Pre pracovníkov zo Srbska platia rovnaké podmienky ako pre tých z Ukrajiny. Ak ale ide o zahraničného Slováka, môže prísť priamo, stačí vybaviť pobyt. Týchto je ale v ich firme málo, všetci sú už vraj v automobilkách. Cudzincom zabezpečujú ubytovanie. Sťažuje sa na dlhé vybavovanie na Úrade práce, procesné chyby úradníkov. Rozhodnutie často príde až po sezóne, keď už nikoho nepotrebujú. Novela účinná od 1. mája pre nich nič nerieši, keďže už dnes prekračujú limit na 30 % zamestnancov z cudziny. Okrem toho podľa nej uvádzanie zákonov do praxe brzdí neochota či neznalosť pracovníkov na úradoch. Za kľúčové považuje zrýchliť vybavovanie dokladov a spružniť Zákonník práce, najmä zvýšiť časové limity pre prácu na dohodu o pracovnej činnosti a dohodu o vykonaní práce ako aj spružniť prácu na dobu určitú.

Rozhovor 3: Podnikateľka z BA kraja, ktorá pre iné firmy z celého Slovenska zabezpečuje pracovníkov z cudziny. Ide prevažne o väčšie firmy s vyššou pridanou hodnotou, ktoré hľadajú zamestnancov na pozície vyššieho a stredného manažmentu ale aj bežných zamestnancov napríklad v sektore zdieľaných služieb. Spolu majú vyše 80 klientov, ročne pre nich zabezpečia stovky zamestnancov z celého sveta.

Zamestnávateľia podľa nej hľadajú najskôr ľudí na Slovensku, potom v rámci EÚ, až následne krajiny mimo EÚ s bezvízovým stykom a nakoniec aj s vízovou povinnosťou. Výrobné firmy využívajú cudzincov najmä z Ukrajiny a Srbska, často bez pomoci personálnych agentúr. Dopyt po pracovných imigrantoch rastie. Už ani Ukrajincov však podľa nej nie je veľa, keďže pre nich väčšinou nie sme cieľová krajina, chcú ísť ďalej na západ. Pri vybavovaní povolení považuje za hlavný problém výkon legislatívy, ktorý často predlžuje celý proces. Úrad práce napríklad často zamietá žiadosti o povolenie na pobyt a zamestnanie pre pracovníka z tretích krajín, pretože ich nevie spárovať s nahláškou voľného pracovného miesta, ktorú už skôr predložil zamestnávateľ. Stane sa tak, ak napríklad zamestnávateľ v nahláške neuvedie, že hľadá pracovníka z tretích krajín (mimo EÚ). Podnikateľka preto navrhuje zrušiť povinnosť uvádzať v nahláške, že zamestnávateľ hľadá pracovníka z tretích krajín. Žiadosti úrady zamietajú aj vtedy, ak nájdú v nahláškach chyby. Podnikateľka preto odporúča zaviesť možnosť dodatočných opráv nahlášky. Ďalším problémom je, že informačný systém, do ktorého zamestnávateľia podávajú nahlášky (portál ISTP), tieto automaticky po troch mesiacoch vyhadzuje. Ak sa teda vybavovanie žiadosti zdrží, môže sa stať, že úrad práce už nahlášku v systéme nenájde a celý proces treba začať odznova. Ak ide všetko hladko, pri bezvízovom styku trvá získanie povolenia najmenej 4,5 mesiaca a náklady na poplatky a preklady sa vyšplhajú na 500-800 eur. Pri vízovom styku je to najmenej 6 mesiacov. Podnikateľka tiež upozorňuje na skreslenie štatistík Ústredia práce o voľných pracovných miestach. Tie totiž vychádzajú z nahlášok, ktoré zamestnávateľia podľa jej skúseností posielajú úradom práce až keď sami nevedia obsadiť pracovné miesto domácim pracovníkom. V čase podania nahlášky už sú rozhodnutí hľadať pracovníka v cudzine a neočakávajú, že im úrad práce pomôže pri obsadení pozície domácim pracovníkom. Nahlášku teda podávajú len preto, aby formálne splnili povinnosť, bez ktorej nemôžu získať žiadosť o povolenie na pobyt a zamestnanie cudzinca. Podnikateľka preto víta, že podľa novely účinnej od 1. mája už nahlášky nebudú potrebné pri nedostatkových pozíciách. Prínosom je aj skrátenie lehoty od podania nahlášky po podanie žiadosti o pobyt z 30 na 20 pracovných dní. Na druhej strane kritizuje zrušenie možnosti vysielania zamestnancov inými firmami a tiež zavedenie podmienky, podľa ktorej firmy so záznamom o nelegálnom zamestnávaní nemôžu zamestnávať občanov z tretích krajín. Uvedená podmienka je podľa nej nereálna, keďže už dnes mnoho významných firiem má záznam a občanov z tretích krajín zamestnáva.

Rozhovor 4: Podnikateľ z BA kraja pôsobil 10 rokov v stavebníctve, teraz pracuje v personálnej agentúre, ktorá vznikla nedávno ako spoločný srbsko-slovenský podnik s cieľom pomáhať zamestnávateľom, ktorým chýbajú pracovné sily. Podľa jeho slov je snahou srbskej vlády zastaviť činnosť mnohých agentúr, ktoré pracujú v tejto oblasti načierno a vytvoriť trh pre agentúry, ktoré budú dodržiavať zákony. Preto vznikla táto firma. Klienti firmy budú najmä zo stavebníctva a priemyslu, kde je dlhodobo po pracovníkoch z cudziny veľký dopyt. Veľké firmy si podľa neho vedia pracovníkov zabezpečiť už teraz, priamo aj s pomocou agentúr. Srbská vláda bude kontrolovať, aby Srbi na Slovensku dostávali také mzdy ako občania SR. Na Slovensku podľa neho tí, ktorí pracovať chcú, už pracujú. Ostatní buď nemajú kvalifikáciu alebo pracujú načierno. Tvrdí, že keď vláda nevytvorí zamestnávateľom vhodné podmienky na dovoz cudzincov, firmy zabuchnú dvere a odídu preč. Súhlasí, že v prvom rade treba zamestnávať Slovákov. Ak ale ľudia nie sú, treba ich doviesť zvonku, inak sa výroba presunie do zahraničia.

Rozhovor 5: Spoluzakladateľ a CEO firmy pôsobiacej v bratislavskom kraji v IT oblasti, má dcérsku spoločnosť aj v ČR. Na Slovensku zamestnáva 75 zamestnancov, z toho jedného z ČR, jednu z Ukrajiny. Pociťujú výrazný nedostatok pracovných síl. Experti na domácom trhu nie sú, alebo sú extrémne drahí. Najrizikovejší sú slobodní bez hypotéky a rodiny, pretože nemajú zábrany odísť ku konkurencii. Chcú hľadať v cudzine – cez agentúru pred tromi rokmi získali zamestnankyňu z Ukrajiny, ktorá je u nich dodnes. Iného Ukrajinca prepustili, lebo nebol šikovný. Cudzincom dávajú rovnaký plat ako domácim. Dovoz kolegyne z Ukrajiny bol veľmi drahý, agentúry si vraj pýtajú success fee vo výške 2-3 mesačných platov. Plus byrokratické pravidlá sú veľmi komplikované. Príchod zamestnankyne z Ukrajiny riešili rok, oni pritom potrebujú ľudí okamžite. Ich klienti nechceli hovoriť po anglicky, musela sa preto naučiť po slovensky. Do budúcnosti by chceli získať viac ľudí z Ukrajiny, lebo je nám blízka geograficky aj kultúrne. Do úvahy ale vraj prichádza aj Taliansko či Španielsko. Poľský trh je už nasýtený, nie sú tam voľní ľudia. Slovensko nie je pre Ukrajincov vysnívaná krajina, nie je to ich prvá voľba, skôr chcú ísť ďalej na západ. Našou výhodou je geografická, kultúrna a jazyková blízkosť. Kolegyni z Ukrajiny práve končí pracovné povolenie, preto museli vystaviť inzerát na 30 dní (nahlášku na úrade práce). Až potom sa môže uvoľniť pozícia pre cudzinca. Ukrajinka musela absolvovať celú procedúru, akoby žiadala po prvý raz. Urobila procesnú chybu, keď dala žiadosť o pár dní skôr, ako mala. Preto museli dať ďalšiu žiadosť na nové pracovné povolenie, čo celý proces zdržalo. Musela vycestovať na Ukrajinu kvôli potrebným dokladom a podaniu novej žiadosti. Bola vystresovaná, či stihne získať povolenie pred uplynutím platnosti starého. Bolo jej nepríjemné a mala strach z čakania na cudzineckej polícii a z prístupu niektorých úradníkov. Niektorí mali slabú kvalifikáciu, nevedeli jej poradiť. Podnikateľ odporúča, aby aspoň pri expertných pozíciách bol proces rýchlejší a jednoduchší, aby sa veci dali vybavovať elektronicky.